

Annelies Jorna *Jongerentaal? Doe normaal!*

Goedemorgen vakgenoten, vrienden en vriendinnen, mede-rentmeesters

Yo, matties!

Net als onze Vlaamse vrienden had ik problemen met het begrip 'rentmeester' toen ik het thema voor mijn lezing kreeg te horen. Daarvóór wist ik alleen dat ik iets over het vertalen van jongerenliteratuur moest vertellen op dit symposium.

Ik had mezelf, en jullie, nog nooit als rentmeesters gezien.

Wat werd er eigenlijk mee bedoeld?

Het leek me goed om die vraag ook voor te leggen aan de doelgroep van het grootste deel van mijn werk: de kinderen, tieners en pubers, die op het pleintje bij mijn huis spelen en rondhangen. De reacties waren niet-begrijpend. Réntmeester? Nooit van gehoord.

Zelf had ik twee beelden in mijn hoofd:

Om te beginnen was er het beeld van andere mensen uit vervlogen tijden. Lieden die een landgoed en bezittingen hebben te beheren, zoals hierboven. Daar links staan de bewoners van Downton in hun volle glorie, met in hun midden de rentmeester, die Tom heet, die met de baby in zijn armen. Voorheen was hij een doodgewone chauffeur maar hij trouwde met een dochter van Lord en Lady Graham, de diepbetreurde Lady Sybil. Om Tom na haar dood in de familie te houden, al blijft hij naar zijn gevoel altijd een buitenstaander, wordt hij tot rentmeester gemaakt.

Het tweede beeld was meer bijbels. Ik dacht aan het CDA, de politieke partij waar het begrip ‘rentmeesterschap’ ook geliefd is. Het CDA bedoelt – in theorie – dat we de aarde en de cultuur, die we slechts in bruikleen hebben, in gezonde staat moeten doorgeven aan komende generaties.

Vragen we een CDA-wethouder in Huizen hoe de burgers dat moeten doen, een goede rentmeester zijn, dan geeft hij als voorbeeld: *de mensen op straat stimuleren hun rommel in de vuilnisbak te gooien.*

Laat ik voor mezelf spreken: misschien ben ik wel een Tom, het buitenbeentje van Downton Abbey, als vertaler een buitenbeentje in de wereld van kunst en cultuur.

Misschien beantwoord ik nog het meest aan wat de wethouder van het CDA met rentmeesterschap beoogde: ik raap met liefde en plezier de taalrommel van de straat op, maar kijk wel eerst heel goed wát het is voor ik iets in de vuilnisbak gooi... of neem ik het mee naar huis omdat ik het goed kan gebruiken?

De meeste vertalers zwemmen niet in het geld en wonen niet op landgoederen. Onze rijkdom is de táál, die onze passie heeft en ons werk is. Wij hebben een taalschat door te geven, een schat die we als belangrijke buitenbeentjes goed moeten beheren. We zitten er bovenop, maar taalrómmel gooien we in de vuilnisbak.

En ik liep op tegen een tweede vraagstuk, dat nog persoonlijker was:

Ik ben nu ruim 40 jaar vertaler. Ooit ben ik begonnen – en het werd me opgedrongen, in die voorbije tijden van het boekenvak, ja echt – door een uitgever die met een boek kwam aanstappen en zei: ‘Ga jij dit maar vertalen, dat kun je best.’ Het was een grotmensenboek,

en nog een moeilijk boek ook, maar gelukkig tegelijk ook zó subcultuur dat iedereen mijn vertaling een dappere poging vond, omdat niemand het boek goed begreep.

(Het was *Tarantula* van Bob Dylan. De uitgever vroeg me waarschijnlijk omdat ik zelf bij hem, een paar jaar eerder, een jongerenroman had gepubliceerd die *Tarantella* heette. En hij wist dat ik van Dylan hield en net een jaar in Engeland had gewoond. Die cirkel leek hem wel rond te komen.)

Mij zul je niet horen beweren dat het de beste vertaling is die ik ooit heb gemaakt.

Maar goed, van daaruit groeide in vier decennia wél een vertalerschap, of noem het rentmeesterschap, waarin ik naar beste kunnen en met steeds meer durf me heb gespecialiseerd in kinder- en jeugdliteratuur.

En nu praat ik hier dus als ouwe-rot-in-het-vak over jongerentaal en onze taalrijkdom.

Een oude rot? Jazeker. Alstublieft. Drie jaar geleden, en ik was nog niet eens zestig toen, stond het al zwart op wit in *de Volkskrant*:

‘Zijn prachtige Engels is vertaald door
oude rot-in-het-vak Annelies Jorna
en is een feest om te lezen.’

David Almond: *Slangenkuil*. Uit het Engels
vertaald door Annelies Jorna. Querido; 181
pagina's; € 13,95. ISBN 978 90 4511 078 3.
Vanaf 14 jaar.

Recensie door Pjotr van Lenteren,
gepubliceerd op 16-09-2010

Ziehier probleem 2: is het niet paradoxaal als een ouwe rot over jongerentaal praat?

Mijn antwoord is: nee.

Het is een kwestie van perspectief. En van perceptie.

In elke oude rot schuilt een jonge hond.

Onze taalschat, die wij beheren en goed moeten doorgeven, de rijkdom van onze taal, waarin we door de wol geveerd zijn en waarin we steeds bijleren, kun je niet alleen aan heel jonge mensen overlaten. Zij kennen alle schoonheid en mogelijkheden van onze taal nog niet. Dat perspectief is er niet.

Dat perspectief hebben wij ouderen wél. En we laten ons taalgevoel spreken met de noodzakelijke nuanceperceptie in brontaal en doeltaal.

Jongeren zijn creatief in een meer gemakzuchtige hoek van de taal, in praktisch en snel communiceren via afkortingen en acroniemen.

Jongeren-spréektaal is van groep tot groep anders, en verandert van maand tot maand, zo niet eerder, want groepstaal wordt als versleten afgedaan zodra andere kringen – en zeker ouderen – de terminologie oppikken en, o doodzonde, de code begrijpen en overnemen.

Die taalveranderingen en snelle verschuivingen gaan grotendeels buiten gangbaar Nederlands om. Het is een soort babylonische spraakverwarring van afkortingen en acroniemen. Het is YOLO-taal. You Only Live Once, en wat zal je je druk maken om regels. Veel wordt daarbij overgenomen uit het Engels, natuurlijk, en uit de multiculturele samenleving.

Dat is niet per se taalverloedering of -verarming, het is taal die komt aanwaaien, en waarvan je als vertaler beter kunt afwachten of die ook weer overwaait, of zich juist inbedt in ‘gangbaar Nederlands’. Als dát zo is, kunnen we het misschien zelfs taalverrijking noemen. Is het niet zo, dan maakt het gebruik ervan een vertaling onnodig gedateerd.

Bekende voorbeelden als ‘cool’ en ‘deal’ en ‘yesss!’ kunnen we ingeburgerde aanwaaisels noemen. Ze gelden nu als goed Nederlands.

‘Yesss!’ betekent eerder ‘hoera!’ dan JA, zoals wij het gebruiken. Maar ook daarvan heeft het een veilige tijd geduurd voordat je ze terugvond in de dialogen in jongerenboeken.

‘Helemaal’ is het nieuwe ‘heel’. Iets wat voorheen ‘heel leuk’ was, is nu ‘helemaal leuk’.

Maar al roept de hele wereld dat alles ‘helemaal super’ is, of ‘episch!’ of nog epischer: ‘vet episch / fokking episch!’ dan hoef je dat nóg niet klakkeloos over te nemen.

Onze spreektaal kan door de invloeden van buitenaf ook verwarrend worden. Neem een eenvoudige zin als: ‘Hoe leuk is het om naar de kapper te gaan’.

Pakweg drie jaar geleden zou ik geantwoord hebben: ‘Echt niet leuk,’ want zo dol ben ik niet op de kapper, en als ik het gelezen had, zou ik het zeker als een vraag hebben gezien. Of misschien zelfs als een sterk verouderde kreet: ‘Hoe leuk!’, alsof je oudtante het zei. Maar nu is ‘Hoe leuk is het’ coole taal geworden die uitdrukt dat het ‘helemaal super’ is om naar de kapper te gaan, zo niet fokking episch. Dat is even wennen...

Maar de taal die wij schrijven in de dialogen van onze vertalingen is niet alléén en zonder meer de levende spreektaal, die beantwoordt aan de waan van de dag. Als vertalers schrijven wij kláre taal.

Het is daarbij altijd de oorspronkelijke auteur die de regie heeft. Ik volg zijn aanwijzingen: in dit geval, hoe actueel laat hij of zij zijn personages spreken? Gaat het om een tijdsbeeld, of moet het idioom juist tijdlozer? En in alle gevallen: hoe zouden de personages dat gezegd hebben als ze Nederlands hadden gesproken? Mijn leidraad daarbij: wees in dialogen nooit hipper dan je schrijver. Wil hij echter dateren, een tijdsbeeld oproepen, doe dat dan ook, en zonder morren. Het is namelijk de bedoeling!

Misschien zijn we bij het vertalen van jongerentaal eerder geneigd de rijkdom van onze doeltaal te besprenkelen met invloeden uit de brontaal, maar laten we niet vergeten dat we vertálers zijn! Natúúrlijk is het onze taak de rijkdom van onze taal te bewaren. Daarbij geeft de schrijver in zín taal de richting aan. Als vertaler volg ik zijn route, maar dan in mijn taalsysteem en vanuit míjn taaleigen. Als mijn schrijver stilistisch hoogbegaafd is, vernieuwend en origineel is, en met zijn creativiteit zelfs de grenzen van de taal oprekt, dan ga ik daarin mee. Het is inleving in de auteur, in zijn denk- en leefwereld, en het is onderdompeling in het verhaal. Het is visualiseren en eigen maken.

Tegen de tijd dat ik de definitieve versie van een vertaling maak, ben ik zo vergroeid met de ‘geest’ van het boek, dat de stem van de schrijver in me zingt, en het mooie is dat hij gedurende het proces in het Nederlands is gaan zingen.

Ik heb dat wel het ‘wonder van taal en verhaal’ genoemd. De geuren en de kleuren van het origineel stijgen op uit de doeltaal – we mogen en móéten voelen dat het boek ‘van elders’ komt, maar de tekst dient te lezen in soepel, idiomatisch Nederlands.

Ik schrik er niet voor terug om even creatief te zijn als de auteur. Wanneer een taalvirtuoos met klank en ritme speelt, vraagt hij naar mijn vaste overtuiging van zijn vertalers om dat ook naar hartelust te doen, in zijn geest. Ook schrik ik er niet voor terug om een werk stilistisch te verbeteren. Dan hadden de buitenlandse redacties hun werk maar beter moeten doen. Als ik niet verbeter, doet een goede Nederlandse tekstredacteur dat wel.

Als je je eigen taalgevoel, speelsheid, lef en vindingrijkheid niet in de strijd gooit, ontstaat er een vlakke en stroeve tekst die de schrijver op geen enkele manier recht doet. Dan jammert de brontaal erdoorheen en ik ervaar dat als een aanklacht. Vertalers zijn nu eenmaal co-auteurs. We willen ons niet schamen en niet te schande maken.

Bij een kinderboek gebeurt het nog wel eens een doodenkele keer dat een tekstredacteur vraagt: ‘snáppen kinderen dat?’ en een eenvoudiger woord voorstelt. Als ze gelijk hebben, en ik onnodig moeilijk doe, neem ik de suggestie over. Maar ik vervang bijvoorbeeld niet consequent een mooi woord als ‘behoedzaam’ door het gangbaarder woord ‘voorzichtig’, wanneer behoedzaam sterker en voorzichtiger is en in het register past.

Als de auteur niet op zijn hurken gaat zitten, doe ik het ook niet. De buitenlandse auteurs die ik vertaal betuttelen niet, zeker niet in de young adult literatuur. Ik heb het vaker gezegd: de kinder- en jeugdliteratuur is volwassen geworden. Dat zie je ook aan de nominaties en bekroningen van de Dioraphte Jongerenliteratuur Prijs, de DJP, van boeken die voor volwassenen zijn uitgebracht maar die ook heel geschikt zijn voor een jonger publiek. Omgekeerd is de kinder- en jeugdliteratuur steeds meer ‘voor alle leeftijden’ geworden. Auteurs houden zich niet aan vermeende genreconventies en leggen zich geen beperkingen op ‘omdat de jeugd het anders niet zou begrijpen’. De tere kinderziel bestaat niet meer! En dan zou het bizar zijn als wij als vertalers wel gingen vereenvoudigen.

Tot slot. We hebben in alle genres en bij alle leeftijds-doelgroepen altijd het probleem: hoe vertaal ik een grap. Letterlijk vertalen werkt zelden of nooit. Omdat we vandaag bij de jonkies beginnen, twee voorbeelden uit een nog niet verschenen vertaling van een roman voor ongeveer tien- tot twaalfjarigen van David Almond, mijn vaste auteur -- en vanwege zijn ongelooflijk taalvermogen en veelzijdig oeuvre ook mijn lievelingsauteur.

Taalgrappen & Wel of Niet vertalen?

The boy

who swam with piranhas

- 'Aha,' says Clarence P. 'Do not listen, lads. It's all tricks and fakery. There is **no rhyme nor raisin** to it.'
- A cry of dreadful joy, of triumph.
- 'Yes! Yes! YES! YES!'
- 'Oh, no!' cries Annie.
- 'YES!' cries uncle Ernie.

De jongen

die met piranha's zwom

- 'Niet luisteren, jongens. Het is allemaal list en bedrog. Er klopt **letterlijk en frituurlijk** niks van.'
- Een schreeuw van verschrikkelijke vreugde, van triomf.
- 'Ja! Ja! JA! JA!'
- 'O nee!' schreeuwt Annie.
- 'JA!' schreeuwt ome Ernie.

Tot slot, mede-rentmeesters en matties, ik wilde mijn praatje luchtig houden, want de symposiumdag is lang. Maar: we weten allemaal dat het boekenvak in zwaar weer zit. We zijn hier als oude rotten en jonge honden bij elkaar. We beheren met ons allen de rijkdom van onze taal. Wij renteniers zijn schatbewaarders, maar we hebben heel veel door te geven. Ik heb bewondering voor de moed van beginnende vertalers die ondanks alles in ons mooie werk blijven geloven en zich daarin willen ontwikkelen. Die jonge honden, in soorten en maten, wil ik zeggen: jullie verdienen de steun en de expertise en het werkplezier van de oude rotten. Op mij kun je in elk geval rekenen.

13 december 2013
Literaire Vertaaldagen